

2 Beskrivning

2.1 Kortfattad historisk beskrivning

Kyrkan är en nyklassicistisk sockenkyrka i sten uppförd 1835-36 av byggmästare Gustav I. Rudwall, Kalmar. Den ersatte en flera gånger ombyggd, medeltida klövsadelkyrka. Ritningarna till den nya kyrkan hade upprättats av Nils I Löfgren med Högsrums kyrka som förebild och blivit omarbetade av Johan Carlberg vid Överintendentämbetet. Den nya kyrkan uppfördes norr om den föregående och tornbygget som utfördes av byggmästare Peter Isberg, Algutsrum, avslutades 1838 och 1841 invigdes kyrkan.

2.2 Relations- och statusbeskrivningar

Kyrkobyggnad, installationer och viss inredning beskrivs i tabellform under flik 4 med följande rubriker:

2.2.1 Kyrkobyggnaden. Stomme, exteriör

2.2.2 Kyrkobyggnaden. Interiör. Varje rum beskrivs separat.

2.2.3 El-installationer, värmeinstallation

2.2.4 Kyrkobyggnaden, bemålad inredning

2.3 Tidigare utförda underhålls- och renoveringsarbeten

De redovisade uppgifterna utgör en sammanfattning av redovisad litteratur och genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia.

Källor

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

E.J. Genomgång av Runstens kyrkogårdsprotokoll från år 1985-1991 utfört och nedskrivet av E. Johansson.

G-B.N. Genomgång av Runstens kyrkogårdsprotokoll från år 1985-1991 utfört och nedskrivet av Gun-Britt Nyborg.

KLM Kalmar läns museums arkiv.

Kb *Runsten i Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland.* Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets- och Historieakademien, Stockholm 1993.

Rk **Boström Ragnhild**, *Runstens kyrkor* i vol. 188 av Sveriges kyrkor. Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets- Historie- och Antikvitetsakademien, Stockholm 1982

Rk-kb **Gren Allan** *Runstens kyrka –kort beskrivning* Öland.

År	Händelse	Källa
1835	Kyrkobygget påbörjas.	Rk
1836	Den 21/8 hölls den första predikan i den ännu ofärdiga	Rk

	kyrkan. Den 19/11 stod långhuset, sakristian och tornets tre nedersta våningar färdiga.	
	Vid kyrkobygget flyttas den gamla kyrkans fönsterrutor över till den nya.	Rk
1838	Avslutades arbetet med lanterninen och kyrkan stod slutligen färdig.	Rk
1841	Kyrkan invigdes, en målning av interiören återstod.	Rk
1847	Interiören målades av målare Justus Johan Söderberg och förgyllningen utfördes av förgyllare Nils Collin. I samband med målningsarbetet snidade Olof Jacobsson ramverket till en ny altarpopsats, en predikstol och två klockfodral. Inskriptionstavla i röd kalksten placerades över den västra fasaden.	Rk
1856	Orgel byggd av N.P. Pettersson och C.J. Hamberg installerades.	Kb
	Interiören ommålas liksom flera inventarier t ex orgel, läktare och altarring av Justus Johan Söderberg. Ev. målar Söderberg även draperimålningen bakom predikstolen.	Rk
1869	Klockan från 1776 göts om.	Rk-kb
1874-75	Tornur sätts in i lanterninens runda gluggar.	Kb
1880	Klockan från 1743 göts om.	Rk-kb
1895	Exteriör och interiör renovering: Ommålning gjordes av målarmästare Lindeman. Kalkavfärgade grågula väggar, vit, marmorerad taklist, valv, väggar och läktarens undersida dekormålades med schablonerade bårder och andra ornament i grått och brunt i valvet, på väggarna och läktarens undersida. Kring fönstren målades ramar i flera grå nyanser och brunt. Utsmyckning kring takrosetterna gjordes i form av keruber i grått brunt och blått.	Rk
	Kaminer sattes in.	Kb
1935	Orgeln byggdes om av O. Hammarberg men fasaden bibehölls	Kb
1932	Besiktning gjordes av kyrkan varvid nedanstående beskrivning gjordes. Sannolikt är den beskrivna färgsättningen utförd vid renoveringen 1895. Ext: Sockel hade brunaktig spritputs och var avtäckta med en tjärad, delvis plåtklädd vattbräda. Fasader, inklusive lanternin, var spritputsade med slätputsade hörnlistor, gesimser och port- och fönsteromfattningar samt smygar. Portomfattningar samt solbänkar var avtäckta med svartplåt.	ATA

Portar och tornluckor var oljemålade och dörrar till källare under sakristia tjärade.

Långhustaket var klätt med enkupigt, rött, understruket tegel och gavlarnas vindskivor var tjärade. Tornets och sakristians takfall var täckta med svartplåt liksom hörnlisternas gesimser.

Trapporna vid den västra och södra ingången bestod av gamla gravstenar, en från 1711.

Int:

Golvet bestod av trä. I bänkkvarter och gångar slitet i koret nyare. Golv i gångar och kor var hade röda kokosmattor.

Väggar var slätputsade och kalkfärgade i ljust grågult med ramar i brunt och grått i fönstren.

Fönstren var målade med gråblå oljefärg, hade träkarmar och enkla utåtgående träbågar samt blyspröjsade rutor.

Taklisten i trä var oljemålad i gråvitt med grå marmorering.

Taket var oljemålat i gråvitt och kring väggarna dekorerat med en fris i gråbrunt och brunt samt rosetter vid kronorna i samma färger och blått. Tak under läktare oljemålat analogt med långhustaket.

Bänkinredningen var oljemålad i samma bruna toner som dörrarna och ryggarnas överliggare anslöt vid väggen till en list, vilande på panelbeklädnad som endast gick ned till sitsarna.

Altarpuppställningen var rikt oljemålad och marmorerad i vitt, brunt, gulbrunt, mörkgrönt, blått, m.m. samt delvis förgylld.

Altarringen var slät med målade gulbruna dockor på rödbrun botten samt skulpterade, i flera färger målade mellanstöd. Överliggare och knäfall var klädda med mörkröd plysch.

Predikstolen var målad i gråvitt, ljusblått, svart och guld och trappan stängd med enkel tvåfyllningsdörr, brunmålad som övriga dörrar.

Kolonner under läktare var marmorerade och hade förgyllda baser och kapitäl.

Läktarbröstningen var målad och dekorerad i ljusare och mörkare brunt med förgyllning liksom orgelfasaden.

Läktaren har öppna bänkar i gradäng på var sida om orgeln.

Uppvärmningen skedde med två järnkaminer i långhuset och en i sakristian.

Sakristian hade trögolv och putsade, kalkfärgade väggar med fältindelning samt oljemålat och dekorerat trätak.

Vapenhusets golv var belagt med kalksten. Väggarna var putsade, nedtill gråbrunt oljemålade och förövrigt kalkade. Brädtaket var limfärgat i gråvitt och torntrappan hade en enkel barriär och var inklädd med oljemålade bräder.

Källare under sakristian hade jordgolv och fogstrukna grova kalkstensväggar samt brädtak på bjälkar.

	<p>Armaturerna bestod i främre delen under läktaren samt i långhuset av fem metallkronor för levande ljus, successivt ökande i storlek mot koret. Under läktarens mittparti samt i taket ovanför densamma hände fyra äldre ljuskronor av svarvat, förgyllt trä med metallramar. På spiraltrappornas stolpar satt gamla ljushållare av metall och på väggarna nya mässingslampetter.</p> <p>I sakristian satt en fotogenlampa och på väggarna lampetter som i kyrkorummet.</p> <p>I vapenhuset en fotogenlampa från 1880-90-talet med schablonmönstrat glas i metallramar.</p>	
1932	Program för restaurering gjordes av arkitekt E. Leffler vid Byggnadsstyrelsen.	Rk
1934	Restaureringsprogrammet av Leffler och S. Rosmans förslag fastställdes av Byggnadsstyrelsen med några smärre ändringar.	Rk
1937	Renovering genomfördes efter arkitekt S. Rosmans förslag. Tvärgången i nordväggen förlängdes och läktartrapporna gavs nya räcken.	Kb
	<p>Yttertaken reparerades och innertaket isolerades.</p> <p>Nytt golv lades i koret, sakristian, bänkkvarteren och på läktaren.</p> <p>Bänkarna gjordes bekvämare.</p> <p>Nytt värmesystem installerades.</p> <p>Fem gamla gravstenar kramlades fast i vapenhusets vägg.</p> <p>Interiören målades om (för färgsättningsprogram se nedan).</p>	Rk
	Altarringen gjordes helt slät, avfärgades ljust och den klädda överliggaren togs bort.	Bild i Rk
	Nytt golv läggs i hela kyrkan utom i torn och vapenhus.	Rk
	<p>Restaureringsprogram från 1932 tar upp nedanstående åtgärder, av vilka de allra flesta sannolikt genomfördes.</p> <p>Gravstenarna vid södra och västra ingångarna skall bytas mot kalkstenshällar.</p> <p>Exteriört skall putsytorna kalkas och trä och plåt skall oljemålas och tjäras.</p> <p>De reveterade träbjälkarna i södra och västra portalerna skall plåttäckas. Skadade tegelpannor skall ersättas med nya, understrykningen ses över och lagas med cementblandat kalkbruk.</p> <p>Sockelns skadade vattbräda skall ersättas med ny som indränks med trätjära.</p> <p>Fönstren skall förses med innerbågar.</p> <p>Långhusets tak skall isoleras.</p> <p>Bänkarna skall byggas om och göras bekvämare varvid ett par bänkrader skall tas bort. Vid ytterväggarna skall bänkarna</p>	ATA

kortas så att sidogångar bildas.

Nytt orgelverk skall byggas och i samband med detta skall orgelfasaden flyttas bakåt.

Gångarna på var sida om orgeln skall breddas och de bakersta bänkarna på läktaren, vilka skymde fönstren, skall tas bort så att endast de fyra främre raderna återstår. De kvarvarande bänkarna skall ombyggas så att de blir bekvämare, sannolikt på samma vis som långhusets bänkar.

Uppvärmningen med järnkaminer skall bytas mot ett system med kokseldad lågtrycksånga.

Trägolvet i kyrkans kor och mittgång skall justeras och skadade plankor ersättas med nya. I bänkkvarteren skall nytt golv läggas ovanpå det befintliga och mellan fyllas med kolstybb. Även på orgelläktaren skall nytt golv läggas.

Rutorna i långhusets östra fönster skall bytas ut och övriga fönster ses över och trasiga rutor ersättas med glas från de östra fönstren.

Interiört skall kyrkan målas om och ges en delvis ny färgsättning. Nedanstående färgschema är taget från målningsbeskrivningen. Andra källor bekräftar flera delar av den beskrivna färgsättningen varför man kan anta att färgsättningen blivit utförd i stor överensstämmelse med nedan återgivna program.

Tak i sakristia, kyrkorum, vapenhus och under läktare skall målas med vit oljefärg och den befintliga orneringen i taket målas över.

Taklisten i kyrkorummet skall målas mörkare och marmoreras i likhet med de föregående färgnyanserna (gråvit med grå marmorering).

Alla invändiga murytor skall strykas med grå kalkfärg i samma ton som den föregående (något åt violett).

Fönsternischerna skall målas i vitt med en tio cm bred omfattning och begränsas med en mörk linje.

Orgelläktarens barriär skall målas med oljefärg i grå ton, möjligen något marmorerad på listverket. Mellan de förgyllda konsolerna skall indelning i fyrkantiga fält med olika färgnyanser göras. Schablonorneringen skall uteslutas.

Altartavlan och dess omfattning skall rengöras, dess kolonner och överstycke målas om och dessas marmorering utförs i en ny färgskala som man ansåg mer passande.

Altarskranket skall målas i en ljusgrå ton och mellan de förgyllda stöden skulle fyrkantiga fält målas istället för de tidigare mörka dockorna.

Predikstolens bemålning skall tvättas och påbättras endast där färgen skadats.

Bänkarna och dess dörrar skall målas med oljefärg och ges en enkel marmorering eller lasering.

	Trappuppgångarnas räcken skall målas i överensstämmelse med bänkarna.	
1940	Äldre altartavla på duk, äldre skulpterad altartavla samt fyra på duk målade porträtt restaurerades av konservator Sven Wahlgren.	ATA
1954	Taklucka anbringades för att underlätta sotning	G-B.N.
1954	Nya nummertavlor skänktes och sattes upp i kyrkorummet.	G-B.N.
1961	Tornhuven fick ny kopparplåt. På grund av rötskador fick lanterninen nya bjälkar. Korset kläddes med kopparplåt. Skorstenen på kyrkan ommurades. Tornets urtavlor målades och förgylldes.	G-B.N.
1962	Exteriör och interiör renovering genomfördes av Kyrkorestaureringar, Nybro, B. Johansson: Exteriört omputsades fasaderna och snickerierna målades. Lanterninens blindjudluckor målades vita. Ingång till sakristian togs upp i norr. Kyrkan försågs med nya innanfönster. El installerades. Interiören ommålades och taket gavs en blå kulör och skugglisten målades vit.	Kb
	Likvagnsskjul iordningställs och placerades öster om kyrkan.	G-B.N.
	Ansvarig för målningen och rengöringen av predikstolens måleri var målarmästare S. Bramstedt, N. Möckleby. Taket målades himmelsblått och väggar och taklist avfärgades i vitt.	KLM Klipp ark. Rk
	Exteriören utfördes med grov spritputs i samma utförande som föregående. Även nyputsningen vid torn och gavlar utfördes i likhet med den föregående.	ATA
	Den ursprungligen slätputsade och vitkalkade, taklistens profilerade grå kalksten frilades och fogströks. Det samma skedde med sockelns kalksten.	Rk
	Klockorna fick elektrisk ringning och sänktes 60 cm för att dess ljud bättre skulle nå ut genom ljudluckorna vilkas öppning även den elektrifierades. I prästgårdens flygel inreddes bårhus med utgång mot kyrkogården.	ATA
1963	Dopfunten restaurerades Sanering gjordes mot strimmig trägnagare i bjälklag, vind och kyrkorum.	G-B.N.
1964	Altare bord och stolar inköptes till sakristian.	G-B.N.
1965	Flisgång framför ingången lades om.	G-B.N.

1965	Kormatta inköptes. Ett tornrum ställdes i ordning som museum. Madonnabild, sakramentskåp och gamla orgeln placerades där liksom gamla predikstolen.	G-B.N.
1966	Predikstol altaruppsats och orgelverk var totalsanerades mot trämask.	G-B.N.
1975	Kylanläggning installerades i bårhuset.	G-B.N.
1979	Urtavlorna togs ner och renoverades.	KLM Klipp.ark.
	Kyrkdörrarna målades. Sakristians tak målades. Östra kyrkogårdsmuren lades om.	G-B.N.
1980	Nummertavlorna förlängdes	G-B.N.
1984	Kyrkan renoverades av Byggnadskonsult B. A. Bengtsson genom arkitekt I. Pettersson, Kalmar. Byggmästare var O.Ekberg, Färjestaden och för målningen stod målarmästare Bo Wallin, Gärdslösa.	KLM Klipp.ark.
	Läktaren underbyggdes	Kb
	Ny kormatta inköptes från Kalmar hemslöjd.	G-B.N.
1985	Högtalare installerades.	E.J.
1986	Den kokseldade ångpannan gick sönder och kyrkan värmdes istället upp med en byggfläkt.	KLM Klipp ark. ATA
	Elkasset för vattenburen elvärme sattes in.	G-B.N.
1987	Kyrkans elvärmning var problematisk och fler elkassetter var tvungna att installeras.	G-B.N.
1989	Orgeln justerades	E.J.
1990	Exteriör och interiör renovering genomfördes: Yttre och inre omkalkning skedde. Altaruppsats, predikstol och läktarbarriär rengjordes. Inredningen målades och gavs en ny färgsättning där taklist och pelare gjordes brunmarmorerade och taket ströks med vit lasyrfärg. Trösklar och nivåskillnader i golvet togs bort. Nytt golv lades i sakristian.	Kb KLM Klipp ark.
	Altare, predikstol och altaruppsats gavs ny belysning. Kyrkan samtliga mässingsföremål renoverades av Lindsteds gälbjuteri, Färjestaden.	E.J.
	I anbudsformulär upprättade av Byggekonsult B.A. Bengtsson 1989 för den renovering som utfördes 1990 finns följande beskrivning av de planerade åtgärderna. Sakristians plåttak byts ut liksom fotplåtar på långhusets båda sidor samt avslutningsplåtar mot torn. Befintlig pappspänning på undersida av kyrkorummets läktartrappor tas bort.	KLM Top.ark.

	<p>Synliga brädgolv (med undantag av golv i bänkkvarter), samt golv i sakristia, slipas till trären yta.</p> <p>Spröjs riktas och trasiga rutor byts mot nya. Nytt glas skall så långt möjligt ha samma utseende som befintligt.</p> <p>Interiör ommålning av trappor till läktare i kyrkorum; läktarbarriär; bänkar i kyrkorum och på läktare; orgelfasader, alla socklar och foder i långhus, på läktare och i sakristia; äldre skrudskåp i sakristia</p> <p>Exteriör ommålning av Entréportar mot V och S, Källardörrar och samtliga tornluckor inklusive karmar; samtliga fönster och karmar, även tornfönster.</p>	
1991	<p>Det norra golvuret reparerades.</p> <p>Ljusglob inköptes till kyrkan.</p>	E.J.
1993	Äldre skrudar deponerades hos Länsmuseum	G-B.N.
2005	Fönster och portar målas utvändigt	Hans Westerlund

2.4 Övergripande kulturhistorisk bedömning

En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan bör hela tiden vara föremål för omvärdering där nya aspekter, rön och fakta tillåts sätta sina avtryck.

Generella värden

Alla kyrkor har generella värden och som alla andra kyrkor byggda före utgången av år 1939 skyddas Runstens kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmäts värde, utan också symboliska, ickemateriella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv för sin bygd och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socken. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften "Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor", utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på sådana värden och karaktärsdrag. Kyrkan och kyrkomiljön är karaktärsskapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogården med dess byggnader och fasta anordningar.

Allmän bakgrund

Öland har en betydligt högre andel ombyggda medeltidskyrkor än Småland. Dessa medeltida sockenkyrkor var i huvudsak uppförda på 1100-talet som enkla absidkyrkor och byggdes under 1200-talets orostider om och befästes. Under de följande seklers krig kom kyrkorna att användas som skydd och tillflykt för befolkningen. De återkommande krigen, vilka ända fram till 1700-talets början, drabbade ölänningarna och deras kyrkor hårt, var huvudorsaken till att det ofta gick långsamt med kyrkornas

återuppbyggnad och att underhållet fick stå tillbaka för återanskaffning av nödvändiga inventarier.

Redan under 1500- och 1600-talen blev dock folkökningen ett allt större problem som förvärrades under 1700-talet och många kyrkor försågs med läktare för att kunna bereda plats för sin församling. När inte heller läktarbyggena förslog stod församlingarna ofta i en valsituation där de antingen var tvungna att bygga till eller bygga ut.

Vid 1700-talets mitt var kyrkbeståndet i princip oförändrat sedan högmedeltiden och utgjordes av en brokig samling kombinerade kyrkor och sockenfästningar vilka även använts för profana ändamål och som säkra magasin. Att anpassa dessa trånga och dåligt underhållna byggnader för de växande församlingarnas behov var en mycket svår uppgift och det var oftare billigare att bygga nytt än att reparera och bygga till. Det kom dock i mycket få fall att röra sig om regelrätta nybyggnader. Vanligt blev istället att man sparade de medeltida tornen och delar av västväggen för att med dessa som utgångspunkt bygga den nya kyrkan. Kombinationen av stabilare politiska och ekonomiska förhållanden och en stadigt växande folkmängd ledde, från början till mitten av 1800-talet till en kraftigt ökad kyrkobyggnadsverksamhet. En ökning som även skedde i landet i övrigt.

Kyrkorna på Öland har formats av öns relativa fattigdom och isolering vilket sannolikt har bidragit till att ge öns självständiga och uppfinningsrika byggmästare utrymme att återanvända och ta tillvara så mycket som möjligt av de äldre kyrkorna. Denna sparsamhet har lett till att proportionsförhållandena ofta är långt ifrån den klassiska harmoni som förordas av Överintendentämbetet vid tiden. Tornen är ofta kraftiga i förhållande till långhusen, lanterninerna något överdimensionerade, fönstren på tornen gärna små, få och oregelbundet placerade. Närmast de nyklassicistiska idealen kommer de kyrkor på ön som byggdes på 1820-talet och framåt och uppfördes som helt nybyggda.

I de medeltida kyrkorna var klockorna från början placerade i tornen eller i takryttare. I slutet av medeltiden, då klockorna blev vidare och tyngre, började man istället uppföra klockstaplar i trä på kyrkogårdarna. Dessa krävde mycket underhåll och var därför till bekymmer på det trädfattiga Öland. Den kungliga förordningen från 1759, med direktiv om sparsamhet på virke, förbjöd uppförandet av nya klockstaplar och var orsaken till att även de medeltida kyrktornen på Öland undan för undan byggdes om. Ombyggnaden gjordes i de allra flesta fall genom att man byggde på en lanternin varför lanterniner kom att kröna de flesta öländska torn, vare sig de är medeltida eller inte. De lanterniner som utarbetades av Överintendentämbetet var i allmänhet lätta och öppna och endast tänkta som prydnad. Då de öländska kyrkornas lanterniner skulle härbärgera två till tre klockor kom dessa med nödvändighet att bli betydligt bastantare. I Köping byggde Johan Petersson en helt ny kyrka 1805, efter ritningar av Jacob Wulf och honom själv 1799. Denna kyrkas robusta åttkantiga lanternin med sin halvsfäriska huv blev stilbildande på ön.

Kyrkomiljön

Samspelet mellan förutsättningarna i naturlandskapet och bebyggelsens och kyrkornas lokalisering är på Öland mycket tydlig. Den långstreckta ön präglas av den östra och västra landborgen som i nord-sydlig riktning löper genom det flacka landskapet och till vilka öns huvudvägar och mesta bebyggelse är lokaliserad. Kyrkorna utefter den östra landborgen från Gräsgård till Gärdslösa utmärks i första hand av läget på strandvallen i ett öppet landskap och utgör också vanligen en del av

de karaktäristiska och ofta välbevarade radbymiljöerna. Något söder om öns mitt, längs den östra landborgens som sammanfaller med den östra landsvägens stäckning mellan Föra i norr och Ottenby i söder, ligger Runstens kyrka.

Kyrkan är centralt placerad i radbyn Runsten. På andra sidan landsvägen från kyrkan sett, ligger den 1865-70 byggda skolan som idag fungerar som församlingshem och bibliotek. Norr om skolan finns murrester från en tidigare fattigstuga och ytterligare ett kort stycke norr om skolan ligger den före detta klockarbostaden. Bredvid kyrkan, som en del av kyrkogårdsmuren i norr, ligger prästgårdens år 1702 uppförda uthuslänga. I denna längas västra del inrymdes bårhus år 1962. Öster om uthuslängan, bildande en löst kringbyggd gård, tillsammans med denna, ligger prästgården. I senare tid har det öster om kyrkan byggts först toaletter vilka, vid läktarunderbyggnaden år 1984, ersattes av toalett inne i kyrkan, och efter det en ekonomibyggnad för kyrkvaktmästaren.

Den äldre och relativt samlade bebyggelsen ger en bra bild av flera av de funktioner som ofta grupperades kring kyrkan och som förestods gemensamt av bygden (klockarbostaden oräknad). De senare tillkomna byggnaderna ger i sin tur en bild av senare tiders kyrkoassocierade funktioner och lokalbehov. Miljön kring kyrkan utmärker sig särskilt genom sin välbevarade prästgård och sammansättning av byggnader kring ett gammalt sockencentrum.

Kyrkobyggnaden

Bakgrund

1822 byggdes en salkyrka i Högsrum intill ett medeltida torn. Kyrkan gjordes i huvudsak efter ritningar gjorda 1821 av Carl Gustav Blom Carlsson. Denna kyrka kom att bilda mönster för många kyrkor på Öland, även för kyrkan i Runsten.

Den nyklassicistiska stenkyrkan i Runsten uppfördes 1835-36 av byggmästare Gustav I. Rudwall, Kalmar och ersatte då en, flera gånger ombyggd, medeltida klövsadelkyrka. Ritningarna till den nya kyrkan hade upprättats av Nils I Löfgren med Högsrums kyrka som förebild och blivit omarbetade av Johan Carlberg vid Överintendentämbetet. Vid uppförandet frångick man den fastställda ritningen enligt vilken den gamla kyrkans östtorn skulle ingå i den nya kyrkan. Istället valde man att bygga en helt ny kyrka som man placerade norr om den tidigare. Tornbygget avslutades 1838 av byggmästare Peter Isberg, Algutsrum och den 24:de juni 1841 invigdes kyrkan av Biskop Anders Carlsson af Kullberg.

Exteriör

Ölands kyrkor fick vid 1800-talets ny- och ombyggnader med några få sena undantag ett rektangulärt kyrkorum med fem fönsteraxlar, utbyggd sakristia i norr eller vid korets östgavel och ett västtorn som i de flesta fall övertogs från den föregående kyrkan. Utmärkande för den vanligen enkla exteriören blev den markerade sydingången och utformningen av tornets överbyggnad i form av en stor lanternin. Planen följde i allmänhet principen att längden motsvarade den dubbla bredden med 24X12 meter som ett medelvärde. Murhöjden hölls sig kring 6 meter och tornets höjd motsvarades ibland av kyrkans längd utan torn och ibland av kyrkans totala längd, men ofta gjordes dock tornen lägre, i enlighet med tidens smak. Om måttförhållandena nämndes i allmänhet ingenting i Överintendentämbetets skrivelser, mer än i allmänna ordalag, som att man önskade symmetri och regularitet etc. Runstens kyrka är med sina, särskilt på höjden, väl tilltagna mått betydligt större och

hör, tillsammans med Kastlösa och den 1953 rivna Köpings kyrka, till de största kyrkorna på ön.

I Ölands nyklassicistiska kyrkor lades de flesta sakristior öster om koret. Detta var en placering som praktiserades av Adelcrantz (överintendent från 1757 och en av det svenska 1700-talets centralgestalter inom arkitektur och konstliv, med bl.a. fullbordandet av Stockholms slott i verksförteckningen) på 1770-talet och som fr.o.m. 1790-talet blev den modell som Överintendentämbetet fortsättningsvis under 1800-talet kom att förorda, ofta i kombination med rakt avslutat kor. Den östra placeringen av sakristian genomfördes på Öland ofta med en sakristia som var något mindre än långhuset vilket gav upphov till ett annat återkommande motiv, de stora fönstren i öster på var sida om altaret. Dessa öländska och tidstypiska drag återfinns samtliga i Runstens kyrka

Ursprungligen var långhusets och sakristians murar slätputsade medan tornets murar var spritutsade, sannolikt med släta omfattningar, taklister och hörn. Långhuset och sakristians tak var klädda med understruket tegel, sannolikt enkupigt. Taken på tornet och lanterninen var klädda med svartmålad plåt och lanterninens väggar avfärgade i gult medan luckor och blindnischer var svarta. Även korset målades gult men förgylldes några år senare.

Den ursprungliga exteriöra utformningen följer i stora delar Carlbergs ritning från 1834 men vid lanterninens utformning frångick man helt denna ritning på vilken lanterninen bl.a. var kvadratisk. Det var dock inte alls ovanligt att byggmästarna, helt utanför protokollen och sannolikt i samråd med socknens ansvariga, frångick de fastställda ritningarna. Lanterninen utfördes av P. Isberg, en man som arbetade i mer än en tredjedel av Ölands kyrkor mellan 1823 och 1864. Han byggde 13 lanterniner, tre i sten och de övriga i trä av vilka alla, utom en, gavs åttkantig plan. Hans äldre lanterniner var lägre och bredare medan de yngre uppfördes med en slankare profil. Förutom Högrums kyrka har Isberg sannolikt haft lanterninen i Madesjö kyrka, konstruerad av byggmästare Hallström från Stockholm 1827-30, som förebild. Runstens kyrkas lanternin kan, med sin planform, sägas vara typisk för Isbergs produktion medan materialet sten måste betraktas som en egenhet, delad med få. Det samma kan sägas om storleken som, liksom kyrkans storlek i övrigt, går något utöver det vanliga.

Sakristierna i de nyklassicistiska kyrkorna på Öland byggdes i de flesta fall utan direkt ingång, även om ritningarna från Överintendentämbetet visade sådana. Ett särdrag som kommer sig av den starka medeltida traditionen på ön. Under 1800-talet började dock entréer till sakristierna tas upp och en av de första gjordes 1864 till kyrkan i Algutsrum. Denna typ av ombyggnad har fortsatt ända in i vår tid så att nu alla yngre sakristior har direkt ingång. Även Runstens kyrka byggdes ursprungligen utan entré till sakristian men kyrkans utveckling följde, även här, den för ön vanliga och dörr togs upp i sakristians norra vägg 1962.

Några tidiga kyrkor byggdes med brutna tak, främst för att kunna återanvända de gamla kyrkornas takstolsvirke. På kyrkan i Runsten byggdes dock ett sadeltak vilket var den vanligaste takformen hos de nyklassicistiska kyrkorna.

Kyrkas sydportal är centralt placerad på den södra fasaden vilket är den vanliga placeringen på Ölands nyklassicistiska kyrkor. Portalen omges av pilastrar som bär upp ett vågrätt framspringande bjälklag och över detta ett lunettfönster. Utformningen återfinns framförallt i Isbergs kyrkor och kan sägas vara stilbildande för Öland. Motivet med ett fönster ovanför portalen var mycket vanligt i de nyklassicistiska kyrkorna och varierades under hela perioden på olika sätt. De äldsta portalerna i

Ölands nyklassicistiska kyrkor fortsätter traditionen från det sena 1700-talet och är enkla muröppningar med diskret omfattning, ibland krönta av ett fönster eller en inskriftstavla antingen inom den gemensamma ytter smygen eller skilda från varandra. I dessa spartanska portaler utgör de ofta konstfullt utformade dörrarna det dekorativa inslaget. Runstens kyrkas enkla portaler och konstfärdigt utformade dörrar, utförda av Rudwall med skulpterade solrosor i speglarna, kan hänföras till denna tradition. Medan inskriftstavlan över den västra portalen kan ses som ett uttryck för hur färgskiftningarna i den öländska kalkstenen medvetet har använts (redan i de senromanska portalerna) enligt mönstret att de vertikala delarna ofta är utförda i den grå kalkstenen medan den röda använts till de horisontala partierna, inskriftstavlur och baser.

Sammanfattningsvis kan sägas att exteriören i Runstens kyrka i sin planform är välbevarad. De förändringar som skett är främst friläggandet av sockeln och taklisternas sten, ändringen från slätputs till spritputs på långhus och sakristia, ändringen av kulör på lanterninen från gul till vit liksom kulörändringen på lanterninens blindluckor från svart till vitt. Om än utförd i något större skala är kyrkan med sin planform, sitt kraftiga torn med den stora lanterninen, långhuset med rundbågiga fönsteröppningar (även i öster), rakt avslutat kor och sadeltak klätt med enkupigt tegel, en god exponent för utformningen av de nyklassicistiska kyrkobyggnaderna på Öland. Kyrkan har även i delar varit stilbildande och satt sin prägel på andra kyrkor på ön.

Interiör

Interiörerna i Ölands nyklassicistiska kyrkor har i allmänhet liksom i Runstens kyrka ett tunnvalvt trätak, ofta flackare än de framställdes på Överintendentämbetets ritningar där de många gånger var i det närmaste halvcirkelformade. Runstens kyrkas korgbågiga trävalv välver sig över ett symmetriskt uppbyggt, påfallande högt och, genom sin rymd, storslaget kyrkorum.

Färgsättningen av kyrkorummen var mycket enhetlig under hela den nyklassicistiska byggnadsperioden. Pärilgrått med accenter i guld är den absolut vanligaste färgsättningen, ett gustaviansk ideal som flitigt användes i kyrkorna. Detta trots att Överintendentämbetet sällan kommenterade färgsättning i sina ritningar varför orsaken till den påfallande enhetliga färgsättningen får sökas på annat håll. Exempel finns på att biskoparna vid sina visitationer rekommenderade en viss färgsättning men till stor del får nog tidens smak ses som den viktigaste källan. Under den första fasen förekom i enstaka fall att delar av inredningen, t.ex. fyllningar till altare, läktare och bänkar, målades i svart och resten i grått. Även olika mättade nyanser av blått förekom, gärna som marmorade partier. Inslag av blått är särskilt vanligt på Öland och kombinationen ljusblått och vitt i inredningen omnämns i flera fall både under 1700-talet och i början av 1800-talet. Valven ströks gärna i svagt blått. Framåt 1850-talet är grått - vitt - guld, fortfarande vanligt men de enfärgade väggytorna försågs ofta med en dekormönstring eller kvadermålning och bänkinredningen ekådrades eller gavs mörkare färger.

Den ursprungliga färgsättningen av kyrkorummet i Runsten känner vi inte till mer än att det "vitlimmades" vid uppförandet. Vi har däremot en ganska god bild av färgprogrammet från renoveringen 1895. Denna färgsättning uppvisar dels den vanliga grått – vitt – guld färgsättningen men har i likhet med de från mitten av 1800-talet vanliga tilläggen av dekormönstring på väggar och i tak. Fönstren var strukna i blått vilket kan ses som en del i det, ovan nämnda, öländska särdraget i färgsättningen. Vid den 1937 genomförda renoveringen förenklades det tidigare

färgschemat genom att väggarnas, takens och fönstrens schablon- och dekormålning togs bort. Även vid renoveringen 1962 ommålades kyrkorummet medan dagens (2006) färgsättning härstammar från renoveringen 1990. Den senaste färgsättningen tycks ha tagit fasta på det, vid kyrkans byggnadstid, dominerande färgsättningsschemat och har med sin ljus varmgrå grundfärg och röda och bruna accenter och förgyllningar skapat ett harmoniskt och väl sammanhållet kyrkorum med något av en ursprunglig karaktär.

Den i exteriören beskrivna lösningen med sakristia i öster och östvägg försedd med fönster på var sida om altaret, bildar utgångspunkt även för den interiöra utformningen. Den östra korväggen, utformning kombinerar det rakt avslutade korets möjlighet att understryka kyrkorummets salskaraktär och fungera som skärm, idealisk för stora altarpuppasatser och bildprogram med absidkorets ljusinsläpp. Utformningen med sakristia bakom koret gav också möjlighet att infoga de två regelmässigt, symmetriskt placerade sakristidörrarna i korväggen dekorativa ensemble. Ett för nyklassicismens kyrkor typiskt motiv som man använt sig av även i Runstens kyrka. Kyrkan i Runsten följer i de allra flesta avseenden en för tid och ort vanlig utformning. Detta gäller dock inte golvbeläggningen. Det vanliga golvtäckningsmaterialet på Öland var kalksten. I Runsten är det bara vapenhuset som försetts med detta material. Man kan anta att trägolvet sågs som ett exklusivt material på det skogfattiga Öland och att valet av golvmaterial var ett sätt att visa storslagenhet. Dagens golv är utbytt men sannolikt var det ursprungliga golvet ett skurgolv med smidd spik.

Det var inte bara lanterninen som utgjorde ett avsteg från den, av Överintendent-ämbetet fastställda ritningen. Även läktartrapporna kan läggas till avstegslistan då de kom att byggas inne i långhuset istället för i vapenhuset där de enligt ritningen skulle ha placerats. Även utformningen av trapporna frångick ritningen och deras säregna sexkantiga form är ett dekorativt element som skänker en särskild prägel åt kyrkorummet. Sannolikt är det byggmästare Rudwall som är upphovsman till båda dessa avvikelser.

1984 underbyggdes läktaren och i de nya utrymmena infogades toaletter, kapprum och samlingsrum. I det höga kyrkorum som är Runstens kyrkas, där framförallt rymden under läktaren är påtaglig har dessa läktarunderbyggnader kunnat infogas utan att rubba storslagenheten och kyrkorummets rymd. Underbyggnadernas relativt grunda utsträckning, vilket förövrigt är ett typiskt öländskt drag, bidrar till denna förhållandevis goda lösning. När det gäller läktarunderbyggnader förekommer dessa i betydligt lägre grad i de öländska kyrkorna i än övriga kyrkor i länet och de som ändå har kommit till stånd har oftast gjorts betydligt grundare än vad som är vanligt.

Sammanfattningsvis kan sägas att kyrkorummet i Runsten är välbevarat då det framförallt är läktarunderbyggnaden och färgsättningen som ändrats sedan byggnadstiden. Sannolikt har dessutom färgsättningen stora likheter med den ursprungliga och den enkla storslagenheten, vilket är den mest påtagliga karaktären i kyrkorummet, är än i dag ytterst påtaglig.

Inventarier

Trots härjningarna på ön under de, från medeltiden fram till 1700-talets början, återkommande krigen återstår en hel del gamla inventarier och inredningsdetaljer som fortfarande utgör viktiga inslag i interiörerna. Medeltida träskulpturer återfinns framförallt på mellersta och norra Öland och över hela ön finns spridda kalkstensdopuntar, så väl från medeltiden (de flesta från Gotland) som från 1600-talet.

Några predikstolar är också bevarade, den äldsta från 1596. Kyrkan i Runsten har både en medeltida gotländsk kalkstensdopfont och en medeltida träskulptur.

Få öländska kyrkor har haft råd att i ett sammanhang skaffa all inredning varför altarprydnad och annan inredning från den äldre kyrkan återanvänts i den nya. Denna inredning, ofta från 1600- och 1700-talen, har man med enkla medel som målad dekor och tillägg eller ändringar av skulptur sökt anpassa till det nya kyrkorummet. I mitten av 1800-talet byttes dock ofta de äldre altaruppsatserna och predikstolarna ut men delar av de äldre arbetena inarbetades då ofta i de nya. Detta mönster gällde även för Runstens kyrka där den gamla predikstolen och altaruppsatsen båda från 1749, användes fram till 1847 då nya tillverkades och de äldre arbetena återanvändes genom att delar av dem komponerades in i de nya. Stora delar av ljudtakets dekorationer i form av prydnadsgavlar, nedhängande duva, s-formade byglar och krönande eldurna härrör från den föregående predikstolen och de två änglabarnen på takets kant har troligtvis hört till den tidigare altaruppsatsen. Detta övertagande av tidigare utsmyckning har även gjorts i altaruppsatsen där krön bestående av en målad relief föreställande Himmelsfärden; skulpturer och festonger även de kommer från den föregående altaruppsatsen. Sannolikt gäller det även strålsolen i uppsatsens övre del.

Den vanligaste altarprydnaden i det nyklassicistiska kyrkorummet i Småland var ett altarkors, vanligen med skulpterad törnekrona och svepduk. På Öland tillkom inredningarna senare, få altarkors är kända och altartavlan är istället den vanliga altarprydnaden. Altartavlan i Runstens kyrka, korsnedtagningen utförd av Gustav Lindblom, är en kopia av altartavlan i Kalmar domkyrka vilken i sin tur går tillbaka på en målning av Rubens i Antwerpens Katedral. Denna altartavla är typisk för Öland vid tiden då centralmotiven i altaruppsatserna i allmänhet var målade av Gustav Lindblom med motiv kopierande kända altartavlor.

Ofta var bänkinredningen i de nyklassicistiska kyrkorna ordnad i fyra slutna kvarter byggda ända ut till väggarna. Korbänkar var ett typiskt inslag i dessa kyrkor vilka byggdes under 1700- och 1800-talet då församlingarna växte och det gällde att utnyttja utrymmet maximalt. Bänkfronterna var ofta försedda med en enkel snidad eller målad dekor i spegelfälten, i den tidiga fasen inte sällan med blommotiv och i den senare mer klassicerande motiv.

I den ursprungliga bänkinredningen i Runstens kyrka gick bänkarna ända ut till ytterväggarna och var ordnad i ett större kvarter i norr och två mindre i söder. De södra kvarteren skildes åt genom en gång som löpte mellan den södra entrén och mittgången. Denna indelning ändrades med 1937 års renovering då bänkarna gjordes bekvämare och kortades så att gångar bildades vid ytterväggarna. Renoveringen medförde även att det norra kvarteret delades upp i två genom att en gång, motsvarande den till den södra entrén, togs upp även i norr.

Kyrkornas bänkinredningar är ofta den del av inredningen som genomgått flest förändringar. Ofta har de gjorts bekvämare och bytts ut både en och flera gånger medan bänkfronter och dörrar brukar ha behållits. Dagens bänkinredning i de nyklassicistiska kyrkorna följer nästan alla samma mönster. Bänkkvarteren är slutna mot mittgången och förkortade vid ytterväggarna så att en gång bildas mellan vägg och bänkkvarter. Mot ytterväggarna är bänkarna öppna.

De förändringar som gjorts av bänkinredningen i Runstens kyrka uppvisar alla de ovan beskrivna och karaktäristiska förändringarna i form av ombyggnad för större bekvämlighet, upptagning av gångar vid ytterväggarna och en successiv minskning av antalet bänkrader. Dagens utformning av bänkinredningen i Runstens kyrka med

fyra kvarter slutna mot mittgången, öppna mot sidorna och med ursprungliga fronter och dörrar stämmer därmed väl överens med den, för de nyklassicistiska kyrkorna, vanliga.

Altarringen och läktarbarriären i kyrkan är utförda med slät brädpanel och liknande akantusornament med voluter. Genom likheten i utförandet motsvarar de varandra i var ände av kyrkorummet. Enkelheten i utförandet är typisk för nyklassicismen medan överensstämmelsen mellan de två inredningsdelarna är vanligt över en betydligt längre tidsperiod.

Bakom läktarbarriären återfinns orgelfasaden i nyrenässans, ritad av J.F. Åbom och uppförd 1856. Många orgelfasader har omgestaltats vid renoveringar gjorda under första delen av 1900-talet. Fasaden i Runsten som tillkom först 20 år efter kyrkans uppförande har dock inte genomgått några förändringar och bidrar, det sena tillkomståret till trots, till kyrkorummets ursprungliga prägel. Orgelverket bakom fasaden är dock utbytt och dagens (2006) verk byggdes 1935 av O. Hammarberg. Ursprungligen brukade kyrkornas malm och mässingskronor hängas i mittgången medan de idag ofta är omhängda i två rader över bänkkvarteren. Runstens kyrka bevarar dock den ursprungliga hängningen med kronorna över mittgången.

Sammanfattningsvis kan sägas att få öländska kyrkor har haft råd att, vid ett och samma tillfälle, skaffa all inredning varför altarprydnad och annan inredning från de äldre kyrkorna återanvänts i den nya. I fyra av de nybyggda kyrkorna på Öland utgör dock interiör och inredning en heljuten och ungefär samtidigt tillkommen ensemble som ännu är välbevarad. Runstens kyrka, med sin inredning tillkommen i huvudsak under några år i mitten av 1800-talet, är en av dessa.

Ombyggnader

Oftast är det flera renoveringar som satt sin prägel på dagens kyrkorum. Tidens växlingar i smak och synsätt, liturgi och praktiska behov har gjort att åtgärderna överlagrats till en summa som speglar kyrkans olika skeden mer eller mindre tydligt.

Ambitionen vid de renoveringar som skedde kring sekelskiftet 1900 var ofta att ge det nyklassicistiska kyrkorummet en varmare och mer ombonad atmosfär. Detta uppnådde man främst genom dekormålning av tak och väggar, samt insättande av bröstningspanel, ekådring eller marmorering av inredningen i dova färger, tonade glas och glasmålningar i fönstren för att dämpa ljusinfallet. Det hände också att fönster mura-des igen för att bli kvitt motljus vid predikstol och i koret. De mönster som användes i dekormålningen var ofta geometriskt upplagda repetitiva mönster präglade av nygotik eller nyrenässans. Till dessa sekelskiftets renoveringar hör i många fall även installation av den första generationens värme system för kyrkorna. Ofta i form av ett par mycket stora kaminer vilka under 1900-talet successivt kom att bytas mot modernare system med vatten- och elburen värme. Exteriörerna däremot, genomgick inga större förändringar vid dessa renoveringar. Också Runstens kyrka har genomgått denna förändringsfas vilken representeras av den ovan beskrivna renoveringen 1895 men av denna renovering har de flesta spår försvunnit idag på samma sätt som de försvunnit ur de flesta kyrkor på ön som omdanades kring sekelskiftet.

Kring år 1920 började man vända sig mot sekelskiftets ideal och föredrog åter en stramare diskretare dekor i ljusa dämpade färger. Denna tids renoveringar innebar ofta även rent tekniska och praktiska ingrepp som byte av värmesystem och ordnande av vindfång vid entréer. Ofta gjordes bänkarna bekvämare och koren utvidgades vilket i sin tur medförde att delar av bänkinredningen togs bort. För

Runstens kyrkas del är det renoveringen 1937 som medför med flera av dessa förändringar.

Från 1960-talet fortsatte ommöbleringarna i kyrkorummen. En av de vanligaste förändringarna var att korpartierna utökades. Detta för att få plats med kören, kororgeln (vilken ofta installerades) och fristående altare (vilket möjliggjorde att prästen förrättade altartjänst vänd mot församlingen). Också läktarunderbyggnader innehållande toaletter, kapprum andaktsrum etc. blev vanliga och medförde att antalet bänkar minskade. På Öland har dock förhållandevis få kyrkor fått läktarunderbyggnader och de som har utförts har i stor utsträckning gjorts grunda. I Runsten genomfördes läktarunderbyggnaden 1984 och är med sin relativa litenhet en exponent för de öländska läktarunderbyggnaderna. Någon utökning av korpartiet, installation av kororgel och fristående altare har däremot inte kommit till stånd varför korpartiet i Runstens kyrka, till sin uppbyggnad och utformning, är mycket ursprungligt.

Den mest påtagliga förändringen vid renoveringen 1990 skedde interiört och bestod i att brädgolven slipades och interiören målades. Färgsättningen hölls dock i en färgskala som sannolikt liknade den ursprungliga. Exteriört målades snickerierna och entréportarna gavs en ny färgsättning.

Sammanfattningsvis kan sägas att tidens växlingar i smak, synsätt, liturgi och praktiska behov genom renoveringarna satt sina avtryck i kyrkan. Åtgärderna i de renoveringar som gjorts kan sägas ha varit tidstypiska och följt de vid tiden vanliga renoveringsåtgärderna.

Sammanfattning

Kyrkans placering vid den östra landborgens sträckning, centralt i byn Runsten är typisk. Medan den delvis välbevarade kyrkomiljön kring ett gammalt sockencentrum utmärker sig på ön.

Exteriört är Ölands kyrkor genomgående väl bevarade. Detta gäller även Runstens kyrka som förutom sin välbevarade exteriör också är en god exponent för utformningen av de nyklassicistiska kyrkobyggnaderna på Öland om än i storlek väl tilltagen och genom detta en av öns största kyrkor. Kyrkan har även i delar varit stilbildande och satt sin prägel på andra kyrkor på ön.

Även kyrkorummet är välbevarat och den enkla storslagenheten är rummets mest påtagliga karaktär och torde vara den samma som vid uppförandet. Det är framförallt läktarunderbyggnaden och färgsättningen som ändrats sedan byggnadstiden (sannolikt har dock dagens färgsättning stora likheter med den ursprungliga).

Om inventarierna kan sägas att i fyra av de nybyggda kyrkorna på Öland utgör interiör och inredning en ungefär samtidigt tillkommen, ensemble som ännu är välbevarad. Runstens kyrka, med sin inredning tillkommen i huvudsak under några år i mitten av 1800-talet, är en av dessa.

De renoveringar som gjorts har låtit tidens växlingar i smak, synsätt, liturgi och praktiska behov sätta sina avtryck i kyrkan och renoveringsåtgärderna har till största del varit tidstypiska och stämt överens med de vid tiden vanliga åtgärderna.

.5 Källförteckning

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

- E.J.** Genomgång av Runstens kyrkogårdsprotokoll från år 1985-1991 utfört och nedskrivet av E. Johansson.
- G-B.N.** Genomgång av Runstens kyrkogårdsprotokoll från år 1985-1991 utfört och nedskrivet av Gun-Britt Nyborg.
- KLM** Kalmar läns museums arkiv.
- Rk-kb Gren Allan** *Runstens kyrka –kort beskrivning* Öland.
- Boström Ragnhild**, De öländska kyrkorna –en översikt i *Kyrkobyggnader 1760-1860* del 2 Småland och Öland. Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets- och Historieakademien, Stockholm 1993.
- Boström Ragnhild**, Runstens kyrkor i vol. 188 av *Sveriges kyrkor*. Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets- Historie- och Antikvitetsakademien, Stockholm 1982
- Boström Ragnhild**, Runstens kyrka i *Runsten –en öländsk sockenbok* red. Palm Bertil. Runstens hembygdsförening 1988.
- Inventeringsprotokoll för Runstens kyrka**, Rapport 2000:007 Jönköpings läns museum.
- Kyrkobyggnader 1760-1860** del 2 Småland och Öland. Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets- och Historieakademien, Stockholm 1993.
- Lindahl Göran**, Högkyrkligt lågkyrkligt frikyrkligt, Diakonistyrelsens bokförlag 1955.
- Mörkfors Gunnel**, Nyklassicistiska kyrkorum: utvecklingen i Östergötland 1760-1860, Ingår i volymen *Kyrka i bruk* red. Mörkfors, Olsson, Östergötlands länsmuseum 1996.
- Nationalencyklopedin** på nätet.
- Öland landskapets kyrkor** red. Ullén Maria. Universiteten i Stockholm, Umeå och Uppsala samt Riksantikvarieämbetet 2003.